

Molaariset ominaislämpökapasiteetit

Yleensä, kun systeemiin tuodaan lämpöä, sen lämpötila nousee.
(Ei kuitenkaan aina, kannattaa muistaa, että työllä voi olla osuutta asiaan.)

Lämmön ja lämpötilan muutoksen suhdetta systeemissä
kutsutaan *lämpökapasiteetiksi*

$$C = \frac{Q}{\Delta T}$$

Se voi riippua vaikka prosessista, jonka kautta lämpö saapuu.

Jos systeemi koostuu vain yhdenlaisesta aineesta, voidaan
puhua *ominaislämpökapasiteeteista* (**ainemäärän** tai **massan** suhteen).

$$\frac{C}{n}$$

$$c = \frac{C}{m}$$

Ideaalikaasun molaariset ominaislämpökapasiteetit

Katsotaan sitten tilannetta ideaalikaasumaailmassa.

Isokoorinen prosessi

$$Q = \Delta E = \frac{3}{2}nR\Delta T$$

$$C_V = \frac{C}{n} = \frac{1}{n} \frac{Q}{\Delta T} = \frac{3}{2}R$$

Isobaarinen prosessi

$$Q = \Delta E + W = \frac{3}{2}nR\Delta T + P\Delta V$$

$$= \frac{3}{2}nR\Delta T + nR\Delta T$$

$$C_P = \frac{C}{n} = \frac{1}{n} \frac{Q}{\Delta T} = \frac{3}{2}R + R$$
$$= C_V + R$$

Erityisesti kannattaa huomata:

1. Molaarinen ominaislämpökapasiteetti on sama kaikille ideaalikaasuille
2. Isobaarisen ja isokoorisen ominaislämpökapasiteetin erotus on vakio

Ideaalikaasun molaariset ominaislämpökapasiteetit

Kuinka totta tämä on reaalikaasuille?

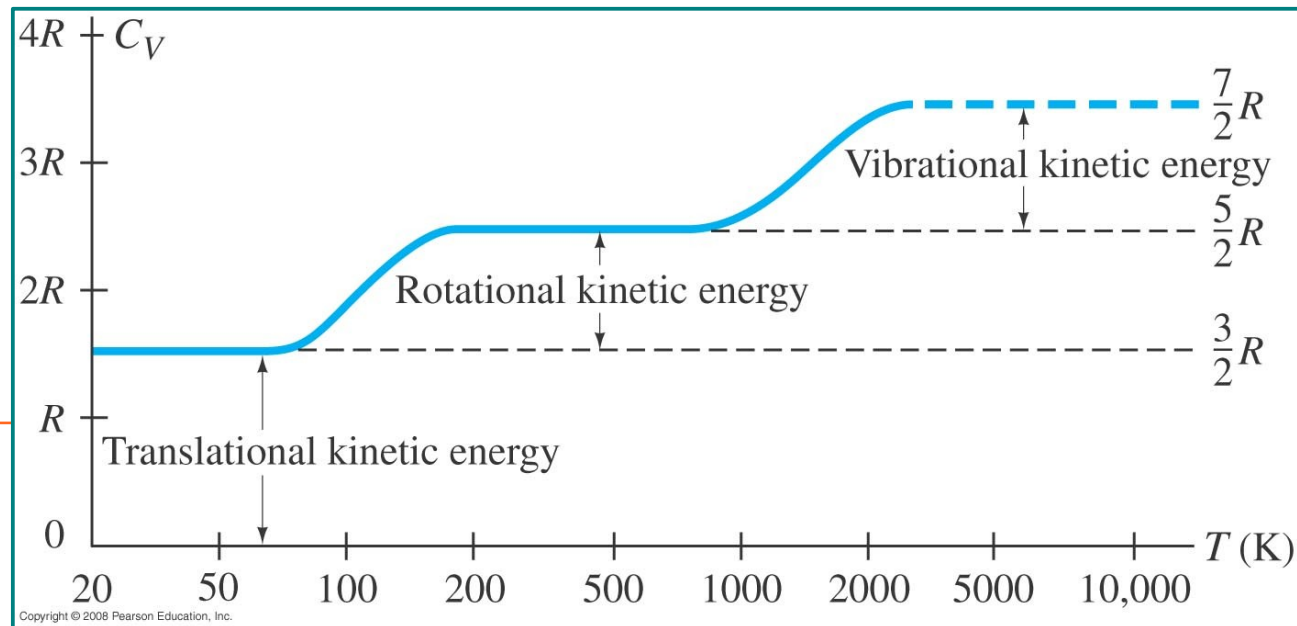
TABLE 19-4 Specific Heats of Gases at 15°C

Gas	Specific heats (kcal/kg · K)		Molar specific heats (cal/mol · K)	
	c_V	c_P	C_V	C_P
Monatomic				
He	0.75	1.15	2.98	4.97
Ne	0.148	0.246	2.98	4.97

$$R = 1,99 \frac{\text{cal}}{\text{mol K}}$$

eli aika tarkkaa on...

Moniatomisille kaasuille asia ei ole aivan yhtä selvä

Ideaalikaasun molaariset ominaislämpökapasiteetit

Meidän on hieman täydennettävä ideaalikaasuteoriaamme.

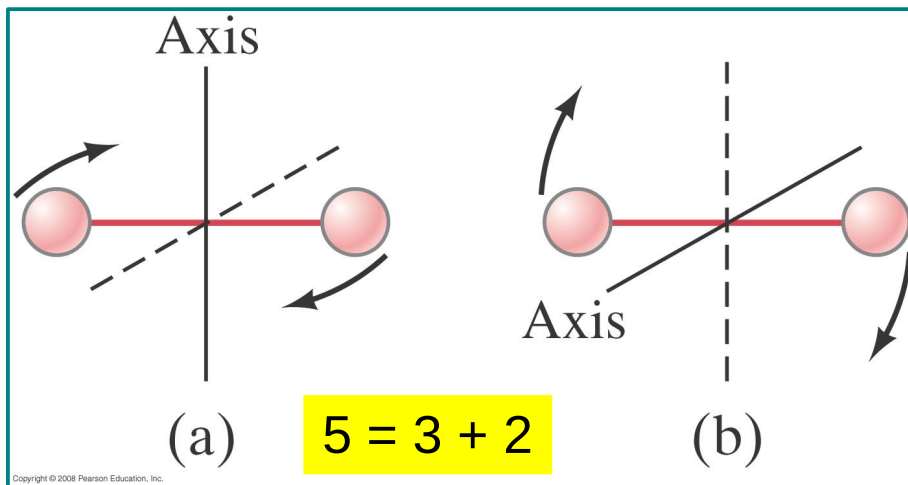
Alkuperäinen oletus oli, että ideaalikaasun molekyyleillä on vain liike-energiaa

$$E = \frac{3}{2}nRT = 3 \cdot \frac{1}{2}nRT$$

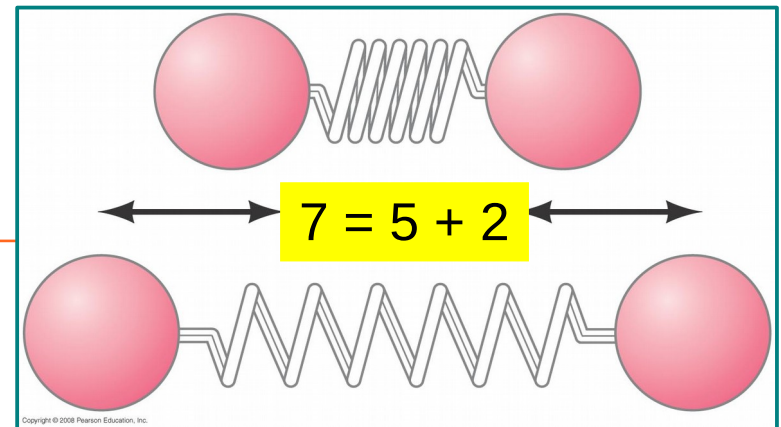
Liikettä kolmeen suuntaan

Ekvipartitioteoreema: energia jakautuu tasan kaikille kaasun vapausasteille

Kaksi pyörimisakselia:

Kaksi vapausastetta värähtelyssä:

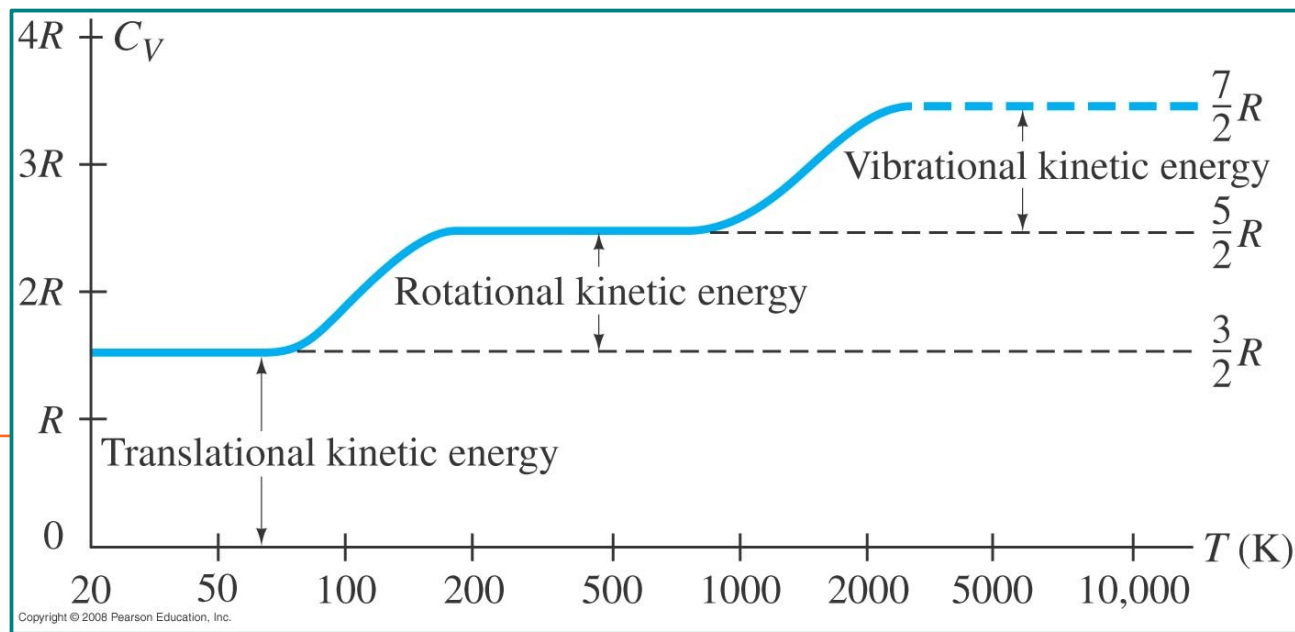
Ideaalikaasun molaariset ominaislämpökapasiteetit

Moniatomisen ideaalikaasun sisäenergia onkin

$$E = \frac{f}{2} nRT$$

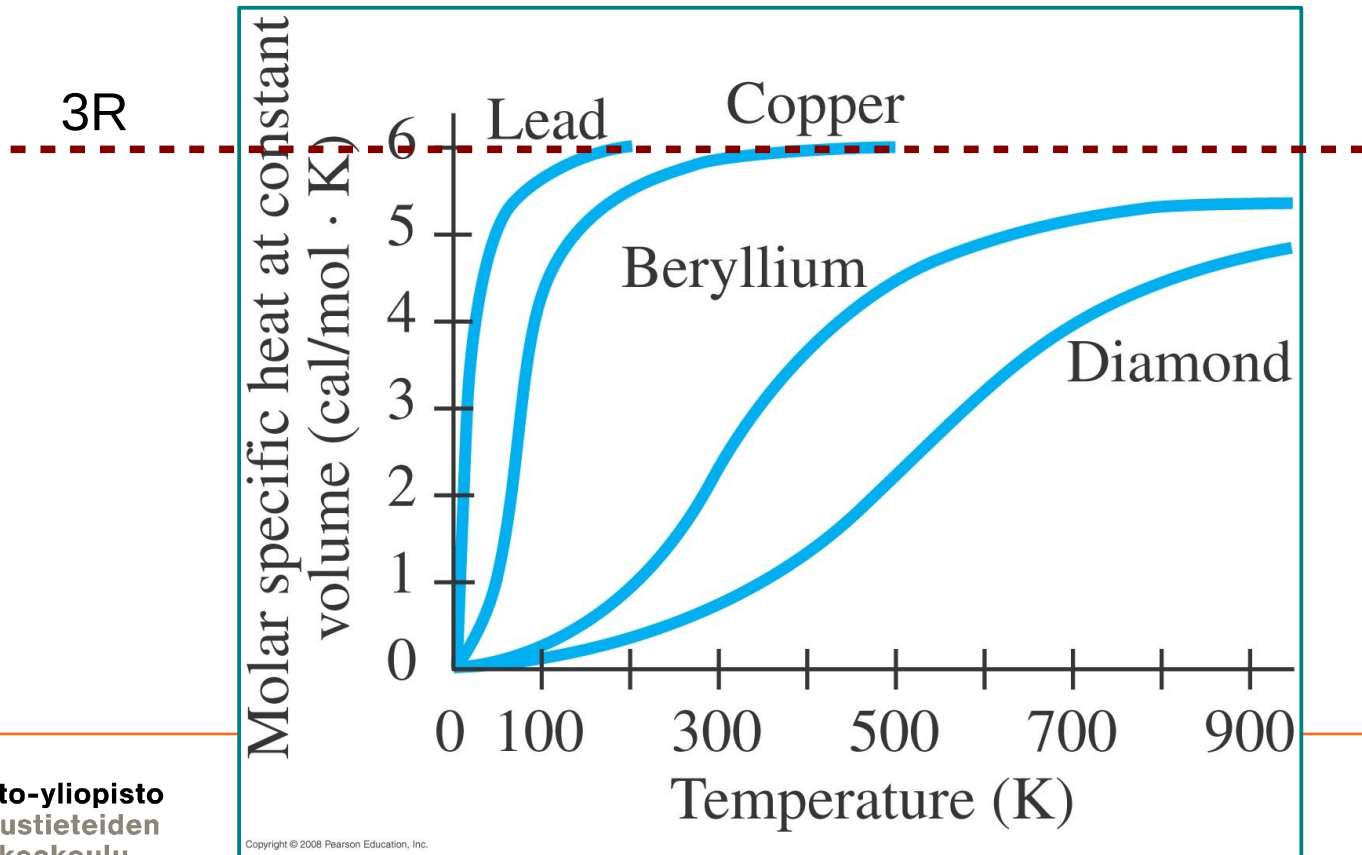
missä f on kaasun vapausasteiden lukumäärä

jolloin suoraan $C_V = \frac{f}{2}R$ ja $C_P = \frac{f}{2}R + R = \frac{f + 2}{2}R$

Vapausasteet kiinteässä aineessa

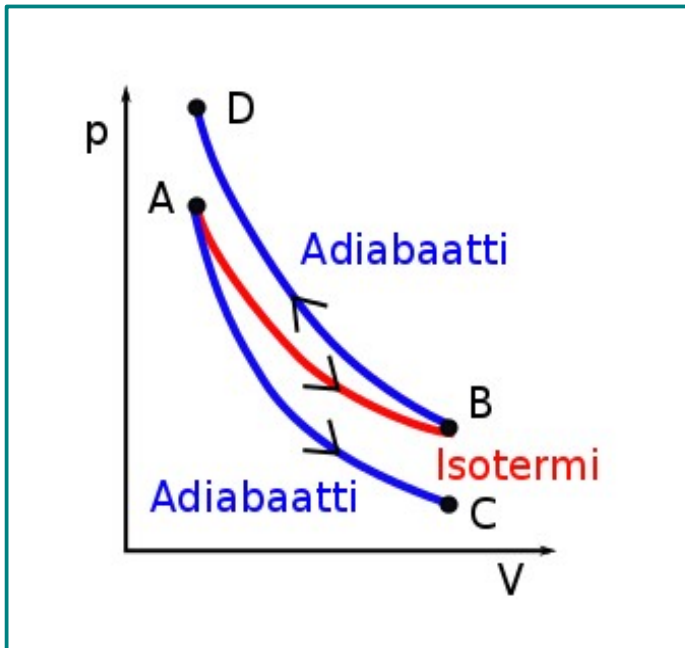
Yllättävää kyllä, äsken esitetty on melko totta myös kiinteille aineille. Dulongin ja Petitin lain mukaan kiinteiden aineiden ominaislämpökapasiteetti on noin $3R$
→ kidehilassa on kuusi vapausastetta (värähtelyt kolmeen suuntaan)

Adiabaattinen prosessi PV-tasossa

Adiabaattinen prosessi PV-tasossa jäi aiemmin hieman auki.

Adiabaatti on siis PV-tasossa
"jyrkempi" kuin isotermi

Vaan mikä on sen yhtälö PV-tasossa?

$$PV^\gamma = \text{vakio} \quad \text{eli} \quad P_A V_A^\gamma = P_C V_C^\gamma$$

$$\text{ja} \quad P_B V_B^\gamma = P_D V_D^\gamma$$

$$\gamma = \frac{C_P}{C_V} = \text{adiabaattivakio}$$

f	C_V	$C_P = C_V + R$	$\gamma = C_P/C_V$
3	$3/2 R$	$5/2 R$	$5/3 \approx 1,67$
5	$5/2 R$	$7/2 R$	$7/5 = 1,40$
7	$7/2 R$	$9/2 R$	$9/7 \approx 1,29$

A”

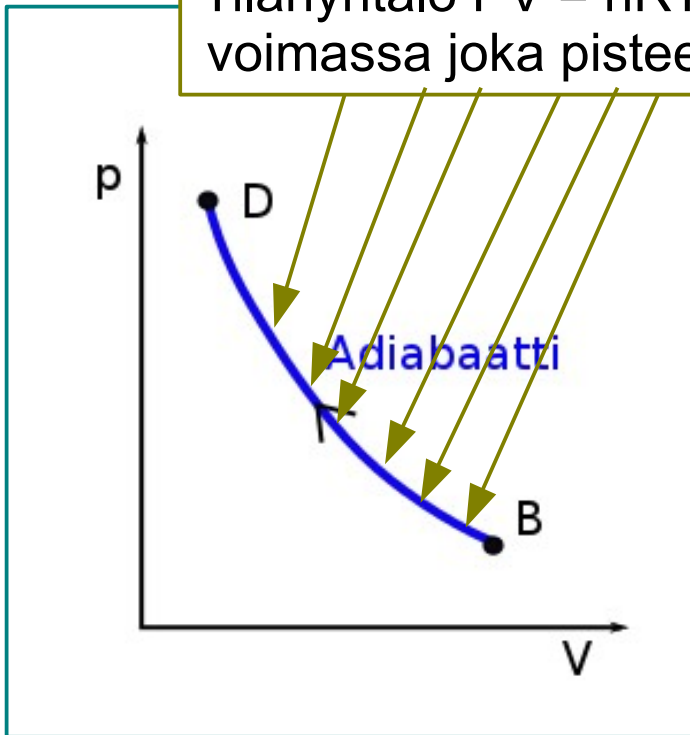
Yhtälö siis määrittelee adiabaattisen prosessin muttei kerro mitään *systemistä*. Erityisesti yhtälö **ei** ole tilanyhtälö.

Ideaalikaasun adiabaattinen prosessi: esimerkki

Viisivapausasteista ideaalikaasua on 0,20 mol. Kaasua puristetaan kasaan adiabaattisesti. Kaasun lähtötilavuus $V_B = 5,0 \text{ dm}^3$ ja lähtöpaine $P_B = 100 \text{ kPa}$ sekä lopputilavuus $V_D = 1,0 \text{ dm}^3$

Kuinka suuri on kaasun paine ja lämpötila pisteessä D?

Tilanyhtälö $PV = nRT$ on voimassa joka pisteessä

i) $f = 5 \rightarrow \gamma = 1,40$

ii) B $\rightarrow$ D adiabaatti $\rightarrow P_B V_B^\gamma = P_D V_D^\gamma$

$$P_D = P_B \left(\frac{V_B}{V_D} \right)^\gamma \approx 950 \text{ kPa}$$

iii) ideaalikaasun tilanyhtälö: $P_D V_D = nRT_D$

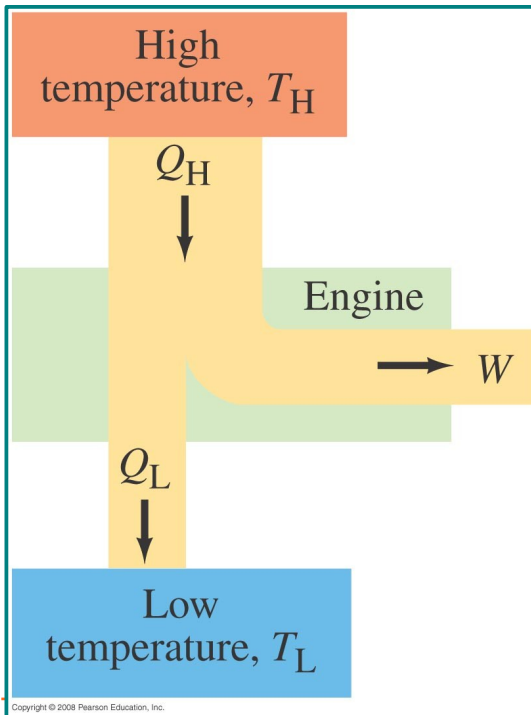
$$T_D = \frac{P_D V_D}{nR} \approx 570 \text{ K}$$

Vertailun vuoksi: $T_B = \frac{P_B V_B}{nR} \approx 300 \text{ K}$

Lämpövoimakoneet ja toinen pääsääntö

- Lämpövoimakone on kone, joka tekee työtä *lämpötilaeron avulla*.
- Korkeammasta lämpötilasta siirtyy *lämpöä* koneeseen, josta osa muuttuu työksi.
- Koneen kierto on syklinen eli se palaa alkutilaansa yhden kierroksen jälkeen.

$$\Delta T = T_H - T_L \leftarrow \text{Lämpötilaero}$$

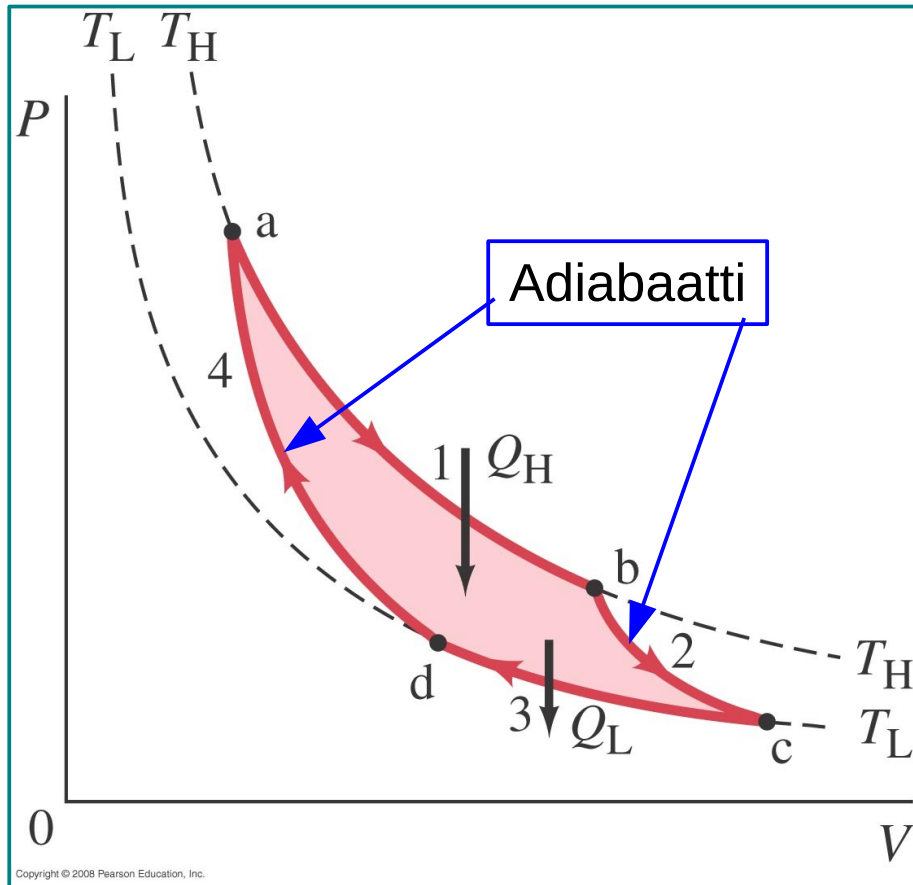
$$Q_H = W + Q_L \leftarrow \text{Osa lämmöstä työksi}$$

$$e = \frac{W}{Q_H} = 1 - \frac{Q_L}{Q_H} \leftarrow \text{Hyötysuhde}$$

Termodynamiikan toinen pääsääntö,
Kelvinin ja Planckin mukaan:
*"Mikään laite ei voi muuttaa kaikkea ottamaansa
lämpöä työksi."*

Carnot'n sykli

- Tarkastellaan konetta, joka tekee työtä kahden vakiolämpötilan välillä
- Yksi tärkeä malli on ns. Carnot'n sykli (tai Carnot'n kone)

Isotermeillä:

$$Q_H = W_{ab} = nRT_H \ln \frac{V_b}{V_a}$$

$$Q_L = -W_{cd} = nRT_L \ln \frac{V_c}{V_d}$$

Adiabaateilla:

$$\begin{cases} T_H V_b^{\gamma-1} = T_L V_c^{\gamma-1} \\ T_L V_d^{\gamma-1} = T_H V_a^{\gamma-1} \end{cases} \rightarrow \frac{V_b}{V_a} = \frac{V_c}{V_d}$$

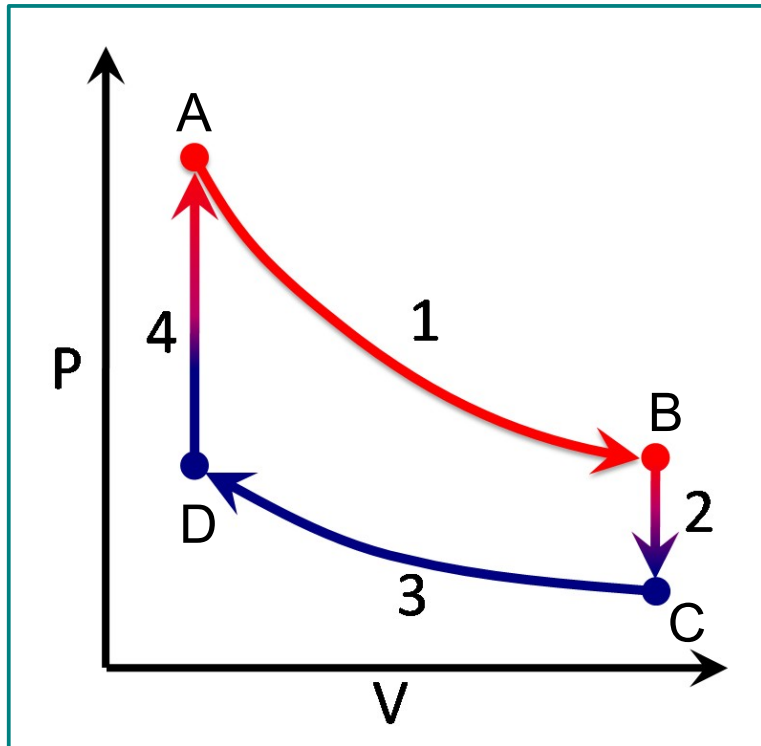
$$\rightarrow e = 1 - \frac{Q_L}{Q_H} = 1 - \frac{T_L}{T_H}$$

Carnot'n teoreema: Jokaisella lämpötilojen T_H ja T_L välillä toimivalla ideaalisella (reversiibelillä) lämpövoimakoneella on sama hyötysuhde. Ei-reversiibelillä koneella on pienempi hyötysuhde.

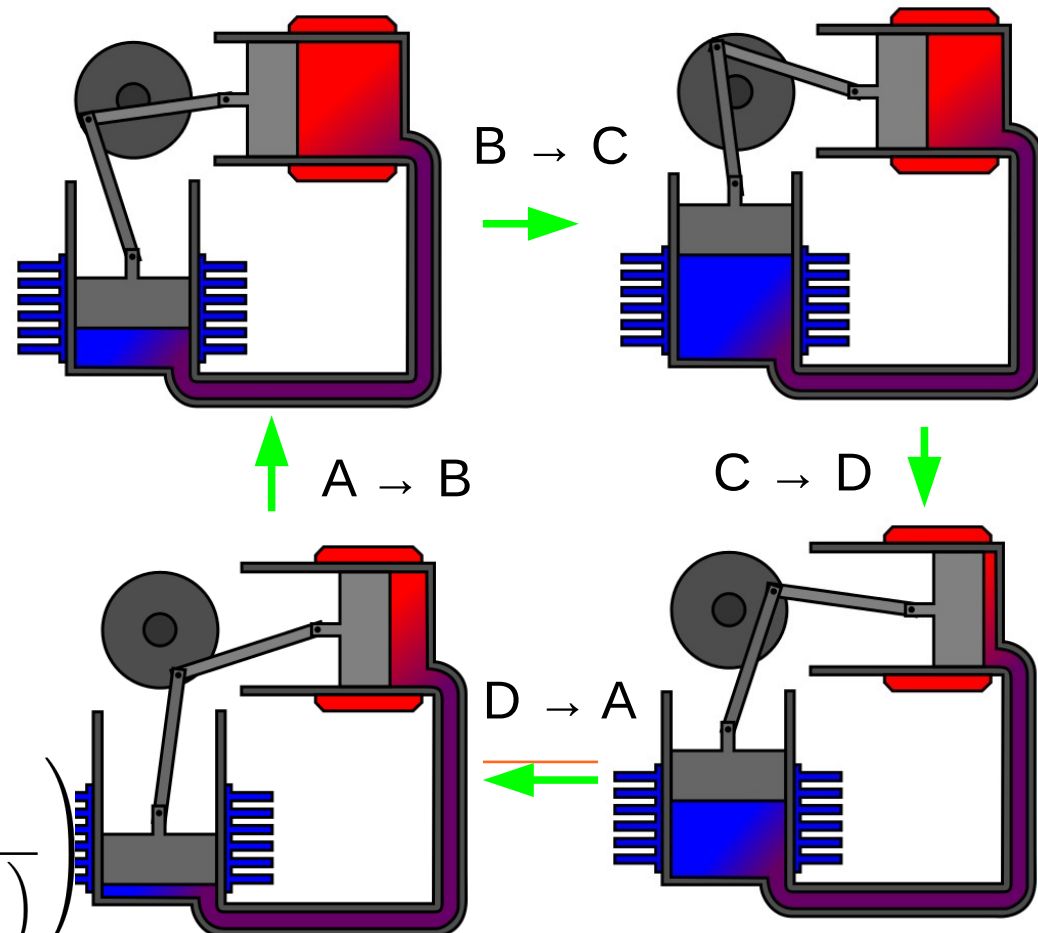
Kahden lämpötilan välillä toimivat koneet

- Kahden lämpösäiliön välille voi rakentaa myös toisenlaisen koneen, joka vaihtaa lämpöä muidenkin osaprosessien kuin isotermien aikana

Yksi toteutus on *Stirlingin kone*

$$e = \left(1 - \frac{T_L}{T_H}\right) \left(\frac{\ln \frac{V_B}{V_A}}{\ln \frac{V_B}{V_A} + \frac{3}{2} \left(1 - \frac{T_L}{T_H}\right)} \right)$$

Lämpötilan määritelmä

Carnot'n syklin avulla voi myös määritellä lämpötilan seuraavasti:

- Rakennetaan lämpövoimakone, joka toimii kahden lämpötilan välillä
- Valitaan toinen lämpötila referenssiksi (esim. $T_L = 273,16 \text{ K}$)
- Käytetään konetta ja määritetään sen hyötysuhde sirrettyjen lämpöjen avulla
- Lasketaan T_H , jota voidaan siis pitää näin mitattuna

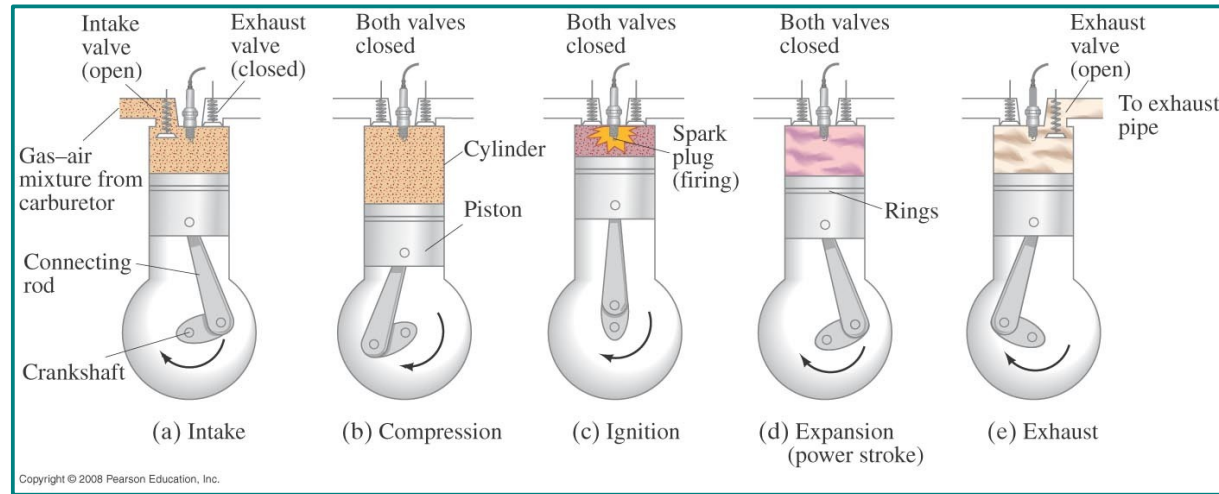
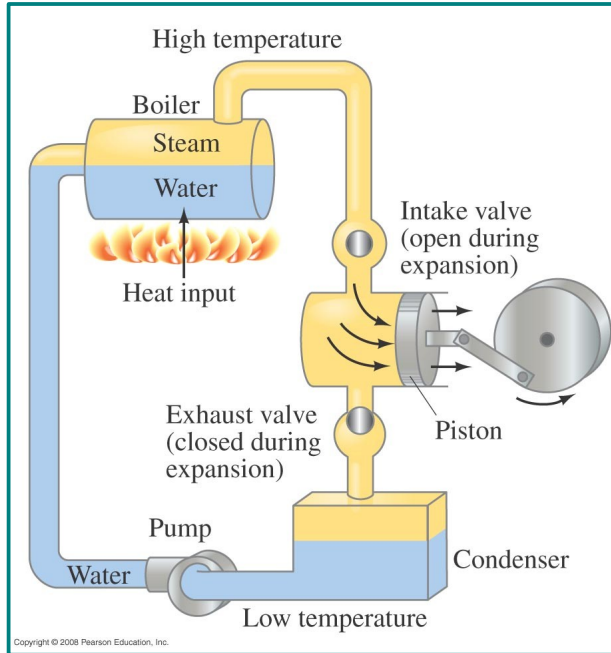
$$T_H = \frac{T_L}{1 - e}$$

Näin saadaan *termodynaaminen lämpötila-asteikko*

SI-järjestelmän mukaan:
"Kelvin on 1/273,16 osa veden kolmoispisteen termodynaamisesta lämpötilasta"

Käytännön lämpövoimakoneita

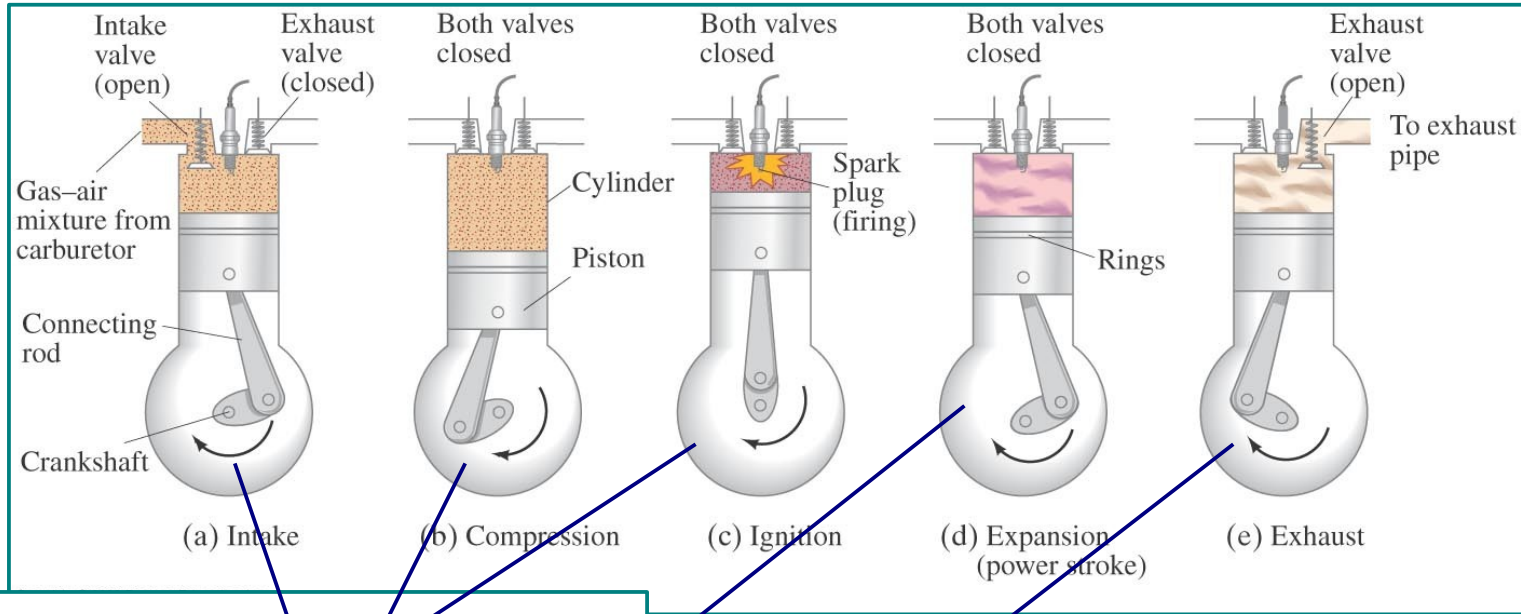
- Carnot'n konetta ei käytännössä kannata usein rakentaa, koska isotermi on hidas prosessi → tehoton kone

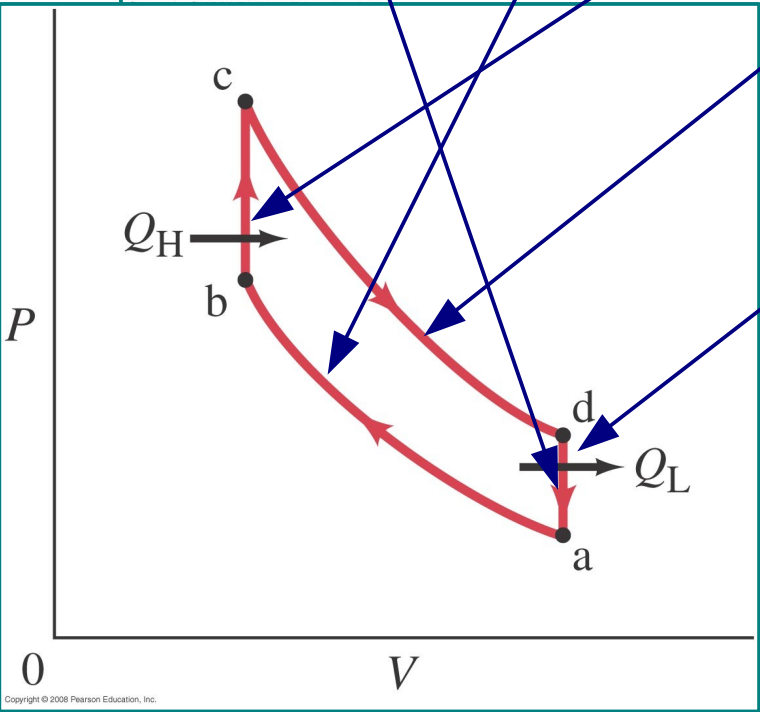
Ottomoottori
(polttimoottori, internal combustion engine)

Höyrykone
(external combustion engine)

Nelitahtisen Otto-moottorin sykli

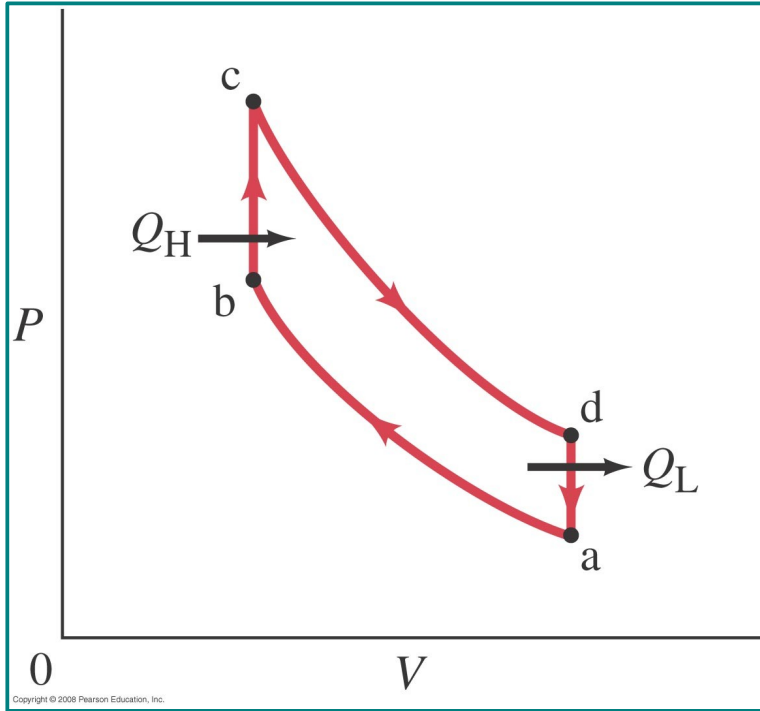
● Otto-moottorin syklissä on kaksi adiabaattia ja kaksi isokooria
 → nopeita prosesseja → tehokas moottori

$$e = 1 - \left(\frac{V_a}{V_b} \right)^{1-\gamma} = 1 - \frac{1}{r^{\gamma-1}}$$

Puristussuhde: $r = \frac{V_a}{V_b}$
 Tehollinen keskipaine: $MEP = \frac{W}{\Delta V}$

Otto-syklin analyysi

Isokoorit:

$$\begin{cases} Q_H = nC_V(T_c - T_b) \\ Q_L = nC_V(T_d - T_a) \end{cases}$$

$$e = 1 - \frac{Q_L}{Q_H} = 1 - \frac{T_d - T_a}{T_c - T_b}$$

Adiabaatit:

$$\begin{cases} T_a V_a^{\gamma-1} = T_b V_b^{\gamma-1} \\ T_c V_c^{\gamma-1} = T_d V_d^{\gamma-1} \end{cases}$$

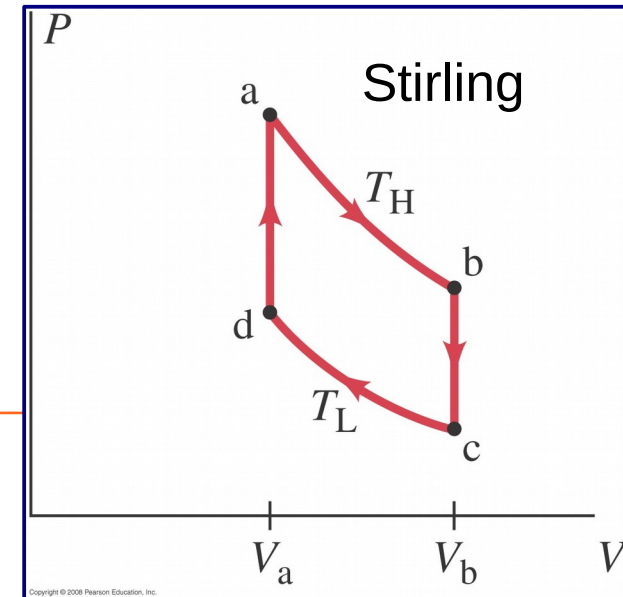
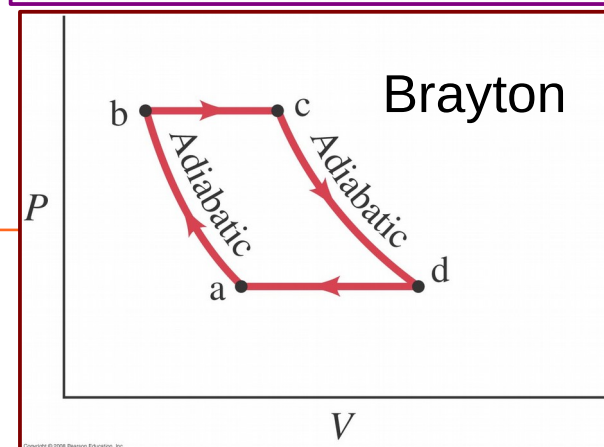
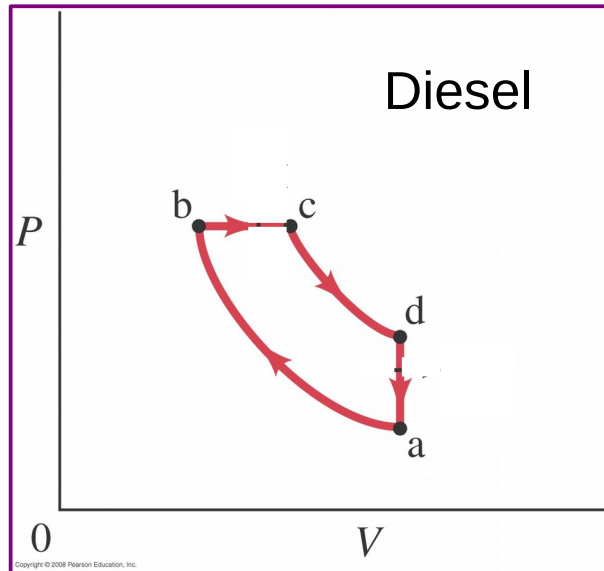
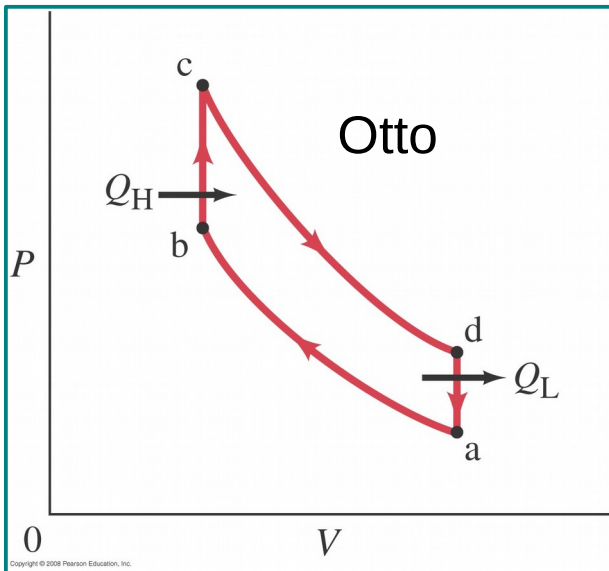
$$e = 1 - \frac{T_d - T_a}{T_c - T_b} = 1 - \frac{T_c(V_c/V_d)^{\gamma-1} - T_b(V_b/V_a)^{\gamma-1}}{T_c - T_b}$$

$$= 1 - \frac{(V_b/V_a)^{\gamma-1}(T_c - T_b)}{T_c - T_b} = 1 - \left(\frac{V_a}{V_b}\right)^{1-\gamma}$$

Lämpövoimakoneen syklejä

Lämpövoimakoneen voi toteuttaa siis monella tavoin. Syklin avulla voi analysoida koneen toteutusta ja tarkistaa esimerkiksi seuraavat asiat:

- Puristussuhde (Onko kone liian iso?)
- Tehollinen keskipaine (Kuinka suuri merkitys sisäisellä kitkalla on?)
- Korkein lämpötila ja paine (Kestävätkö materiaalit?)

Volkswagen ja Diesel-sykli

Termodynaamisten mietteiden lisäksi lämpövoimakoneissa kemiallakin on merkitystä: polttoaineen polttaminen ei ole aina kovin puhdasta.

- Merkittäviä tekijöitä: seossuhde (polttoaine – ilma), lämpötila
- Diesel-syklin ongelma on korkea lämpötila isobaarisen laajenemisen jälkeen pisteessä c
- Toisaalta, mitä pitempi on laajeneminen $b \rightarrow c$, sitä enemmän työtä tehdään yhdessä syklissä

UNITED STATES ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY
WASHINGTON, D.C. 20460

SEP 18 2015

OFFICE OF
ENFORCEMENT AND
COMPLIANCE ASSURANCE

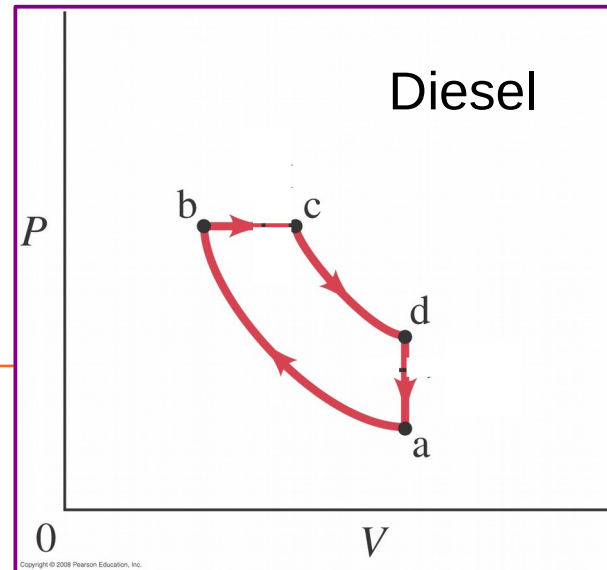
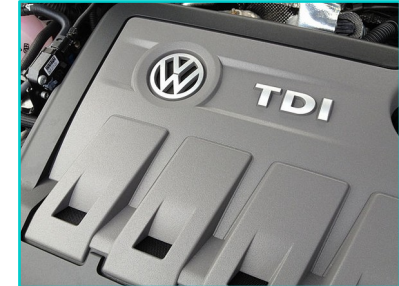
VIA CERTIFIED MAIL
RETURN RECEIPT REQUESTED

Volkswagen AG
Audi AG
Volkswagen Group of America, Inc.
Thru:

David Geanacopoulos
Executive Vice President Public Affairs and General Counsel
Volkswagen Group of America, Inc.
2200 Ferdinand Porsche Drive
Herndon, VA 20171

Stuart Johnson
General Manager
Engineering and Environmental Office
Volkswagen Group of America, Inc.
3800 Hamlin Road
Auburn Hills, MI 48326

Re: Notice of Violation

Entäs ahdin?

Monen polttomoottorin yhteydessä on nykyisin ahdin, turbo tai mekaaninen.
Miksi?

Ahtaminen kasvattaa sylinteriin tulevan kaasun painetta.

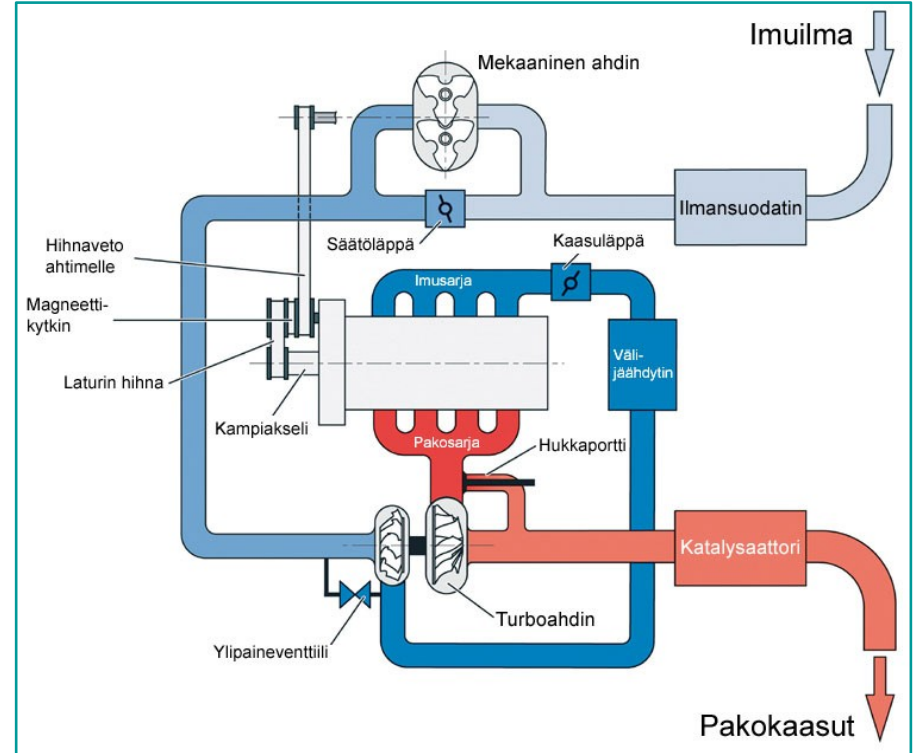
Syklin kaasun ainemäärä kasvaa.

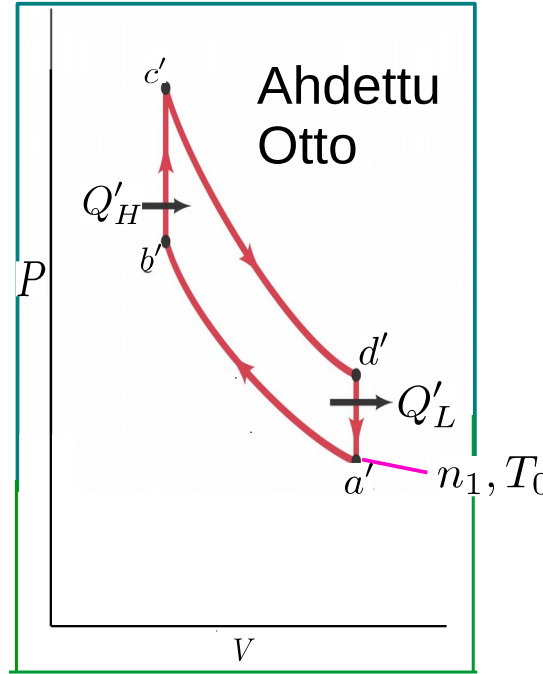
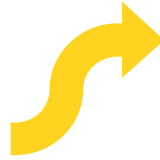
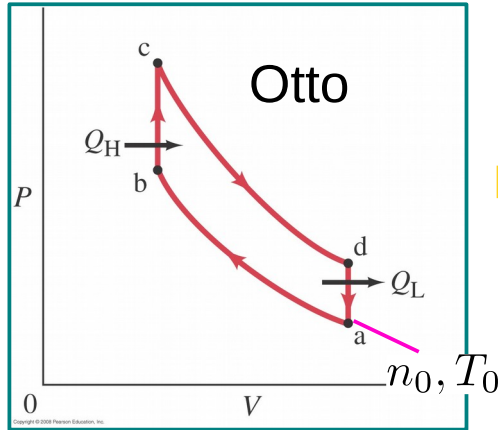
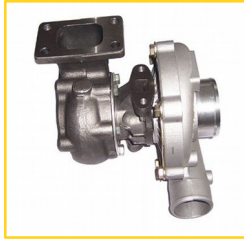
Yhdessä syklistä tehty työ ja siirtyvät lämmöt kasvavat.

Moottorin teho kasvaa
Hyötysuhde ei muutu

Entäs ahdin?

$$\left\{ \begin{aligned} Q'_H &= \frac{n_1}{n_0} Q_H \\ Q'_L &= \frac{n_1}{n_0} Q_L \\ W' &= Q'_H - Q'_L = \frac{n_1}{n_0} W \end{aligned} \right.$$

$$\left\{ \begin{aligned} T_c - T_b &= \frac{Q_H}{n_0 C_V} \\ P_c - P_b &= \frac{1}{V_b} n_0 R (T_c - T_b) \end{aligned} \right.$$

$$\left\{ \begin{aligned} T_{c'} - T_{b'} &= \frac{Q'_H}{n_1 C_V} = T_c - T_b \\ P_{c'} - P_{b'} &= \frac{1}{V_b} n_1 R (T_{c'} - T_{b'}) > P_c - P_b \end{aligned} \right.$$

Todellisen moottorin tiedot

Volvo XC90 D5 AWD Inscription

Valmistaja: Volvo Car Group, Göteborg, Ruotsi

Maahantuojaja: Volvo Car Finland, www.volvocars.com/fi, 09-504 451

Hinta: 87 786 € (koeauton hinta lisävarustein 108 867 €)

Ajoneuvoveron perusosa: 137,24 €/v

Käyttövoimavero: 562,10 €/v

Takuu: 2 v, maali 2 v, kori 12 v

Ajoturva: tiepalvelu voimassa valtuutettua huoltoa käytettäessä

MOOTTORI

Sijoitus, toimintatapa ja muoto:

eteen poikittain sijoitettu ehdettu dieselkäyttöinen nelisyylinterinen rivimoottori

Sylinterimitat: halkaisija 82,0 mm, iskunpituus 93,2 mm

Iskutilavuus: 1 969 cm³

Puristussuhde: 15,8

Suurin teho: 165 kW (225 hv) / 4 250 r/min

Ominasteho: 83,8 kW/l (113,9 hv/l)

Keskimääräinen männännopeus:

13,2 m/s (@ 4 250 r/min)

Suurin vääntömomentti:

470 Nm/1 750 r/min

Sylinterin tehollinen keskipaine: 3,0

MPa (@ 470 Nm)

Sylinteriryhmä- ja kansi: alumiini

Kampiaksieli: laakeroitu 5 runkolaa-

kerilla, 2 tasap-

mentimet hih-

Venttiilikoneis-

ki
Et
ak
ilr
tir
Ta
ta
ta
iln
tin
Oh
ti
pe
mu
Ja
jar
(32
nin
töi
Ajo
por
ata
Pyö
V
Istu
säh
kall
korl
närr
kesl
syys

Fiat 500X 1,4 Multiair Popstar

Valmistaja: FCA Italy S.p.A., Melfi, Italia

Maahantuojaja: FCA Finland Oy, www.fiat.fi, puh. +800 342 800 00

Hinta: 23 988 €, koeauton hinta lisävarustein 26 886 € (pastelliväri 388 €, automaatti-ilmastointi 453 €, peruutustutka 375 €, Beats Audio -paketti 776 €; Visibility-paketti: sadetunnistin, automaattisesti tummentuva sisätaustapeili ja sähköllä taittavat ulkopeilit 453 €; Comfort-paketti: älyavain, etukyyvärnoja ja säädettävä tavaratilan pohja 453 €)

Ajoneuvoveron perusosa: 121,18 €/v

Takuu: 3 v/100 000 km, maalitakuu 3 v, koritakuu 8 v

Ajoturva: 3v

MOOTTORI

Sijoitus, toimintatapa ja muoto:

eteen poikittain sijoitettu ehdettu bensiinikäyttöinen nelisyylinterinen rivimoottori

Sylinterimitat: halkaisija 72,0 mm, iskunpituus 84,0 mm

Iskutilavuus: 1 368 cm³

Puristussuhde: 10,0

Suurin teho: 103 kW (140 hv) / 5 000 r/min

Ominasteho: 75,3 kW/l (102,4 hv/l)

Keskimääräinen männännopeus:

14,0 m/s (@ 5 000 r/min)

Suurin vääntömomentti:

230 Nm/1 750 r/min

Sylinterin tehollinen keskipaine:

2,1 MPa (@ 230 Nm)

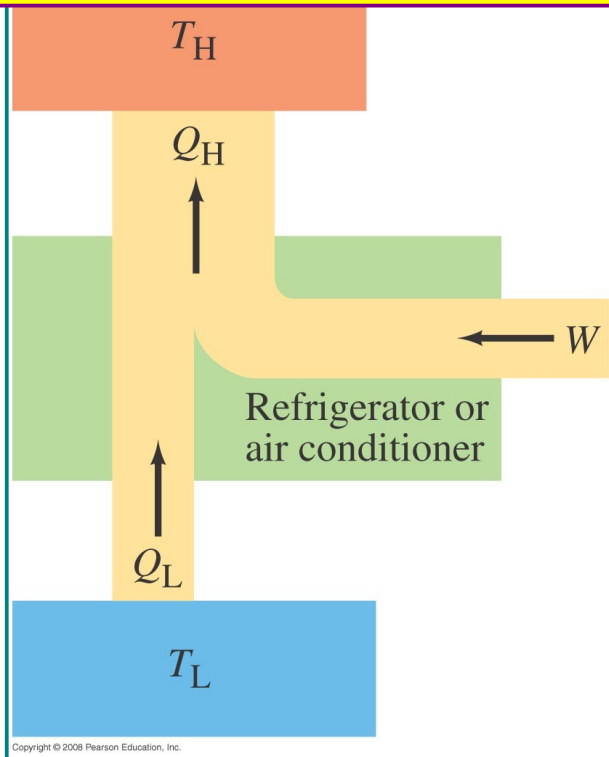
Sylinteriryhmä- ja kansi: alumiini

Ve
lier
Ko
Il:
V:
K
Ra
Ko
rel
Et
tue
kie
me
Tal
tue
ret
set
kal
Oh
ti
pe
Ja
ris
pii
jar
(27
nir
tu
py
Aj
av
Py
ni
V
Ist

Lähde: Tekniikan Maailma

Muita lämpökoneita

Nämäkin vaativat työtä toimiakseen sillä termodynamiikan toinen pääsääntö on Clausiuksen mukaan: *"Mikään laite ei voi ainoastaan siirtää lämpöä matalammasta lämpötilasta korkeampaan."*

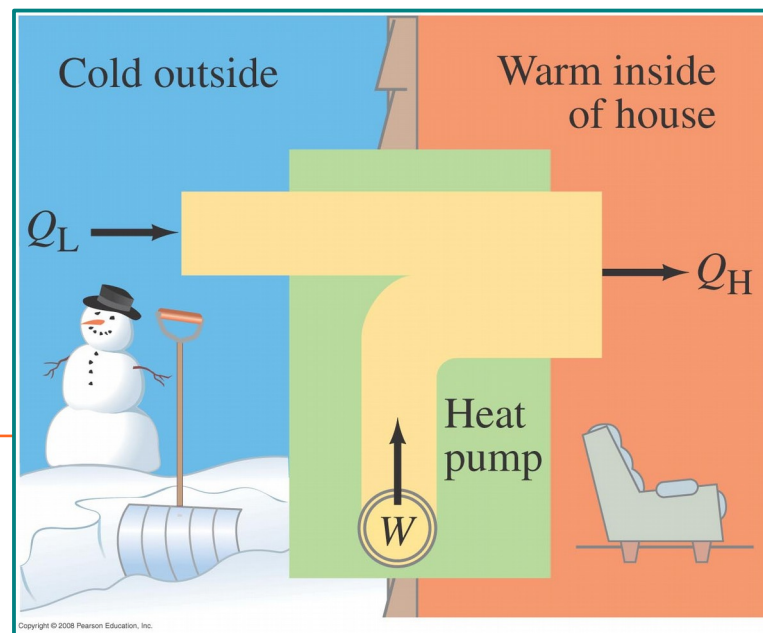

Jäähdytyksen tehokerroin:

$$\text{COP} = \frac{Q_L}{W} = \frac{Q_L}{Q_H - Q_L}$$

Lämmityksen lämpökerroin:

$$\text{COP} = \frac{Q_H}{W}$$

Jäähdytín ja lämmitín ovat itse asiassa sama laite, mutta niiden hyötytuote on eri, jäähdytyksessä Q_L ja lämmityksessä Q_H

Lämpöpumppu PV-tasossa

Jäähdytyksen tehokerroin:

$$\text{COP} = \frac{Q_L}{W} = \frac{Q_L}{Q_H - Q_L}$$

Lämmityksen lämpökerroin:

$$\text{COP} = \frac{Q_H}{W}$$

